

Zprávy z kurzů kritického a tvořivého myšlení 2013

realizovaných v rámci projektu: *Koncepce kurzů dalšího vzdělávání na podporu kritického a tvořivého myšlení*
(CZ.1.07/3.1.00/37.0196)



evropský
sociální
fond v ČR



EVROPSKÁ UNIE



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY



OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost



INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ



Název projektu: Koncepce kurzů dalšího vzdělávání na podporu kritického a tvořivého myšlení
Číslo projektu: CZ.1.07/3.1.00/37.0196
Financováno: Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR.

Realizátor projektu: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
Realizace projektu: 2. 10. 2012 – 30. 10. 2013

Realizace kurzů: 27. 4. 2013 – 4. 8. 2013
Místa konání kurzů: České Budějovice, Olomouc, Liberec, Plzeň

Termín konání konference: 24. 9. 2013
Místo konání konference: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
Výstup z konference: Sborník příspěvků pod názvem: *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo? Rozvoj myšlení ve filosofických, teologických, psychologických a pedagogických souvislostech*

Obsah

Úvod	5
------------	---

I. ČÁST

O projektu Koncepce kurzů dalšího vzdělávání na podporu kritického a tvořivého myšlení	9
Představení lektorů (zahraničních i tuzemského) výukových modulů	10
Metoda „Filozofie pro děti“ jako metodické východisko projektu	12

II. ČÁST

1. Výukový modul (Rudi Kotnik – Slovinsko)	15
2. Výukový modul (Beate Børresen – Norsko; Bo Malmhamster – Švédsko)	18
3. Výukový modul (Eva Zoller – Švýcarsko)	22
4. Výukový modul (Oscar Brenifier – Francie)	29
5. Výukový modul (Michel Sasseville – Kanada)	34
6. Výukový modul (Philip Cam – Austrálie)	39

Úvod

Vážení a milí,

ve svých rukou držíte **soupis zpráv z šesti realizovaných výukových modulů/vzdělávacích kurzů**, které proběhly v období jara a léta roku 2013 ve čtyřech městech České Republiky (České Budějovice, Plzeň, Liberec a Olomouc) ve formě dvou dvoudenních bloků. První dvoudenní blok probíhal pod vedením zahraničního lektora a druhý pod vedením lektora českého Bc. Lukáše Laibrta. Doposud byly tyto kurzy metodicky a prakticky realizovány pouze se studenty Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, avšak díky realizaci projektu bylo možno zpřístupnit kurzy i široké veřejnosti.

Díky přiděleným finančním prostředkům vznikly následující výstupy:

- projektová sekce www.p4c.cz/esf,
- 6 výukových modulů s účastí zahraničních lektorů,
- *Kurzy rozvoje myšlení – pracovní sešit*,
- dvě publikace
 - BAUMAN, Petr. *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí: teorie a metodika, aktivity pro rozvoj myšlení*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013, 196 s. ISBN 9788073944124.
 - BAUMAN, Petr. *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo? Rozvoj myšlení ve filosofických, teologických, psychologických a pedagogických souvislostech*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013, 247 s. ISBN 978-80-7394-432-2.

Záměrem této brožury není detailní popsání každého jednotlivého realizovaného výukového modulu, nýbrž zprostředkování jejich klíčových momentů, a to jak z hlediska praktického, tak metodického. Textová část bude v některých případech doplněna ukázkami metodických materiálů, fotografiemi z kurzů či reflexí několika účastníků výukových modulů.

I. ČÁST

O projektu Koncepce kurzů dalšího vzdělávání na podporu kritického a tvořivého myšlení

Cílem projektu bylo posílení konkurenceschopnosti občanů přicházejících na trh práce, popř. občanů, kteří měnili segment na trhu práce. Šlo o zajištění jejich obecně širšího uplatnění prostřednictvím rozvoje individuálních kognitivních vlastností v rámci dalšího vzdělávání. Konkrétně byl projekt zaměřen na další vzdělávání, a to ve smyslu možností získání nových myšlenkových dovedností spojených s kritickým a tvořivým myšlením, dále na rozvoj specifických komunikačních kompetencí – rozvoj všeobecného přehledu z hlediska občanských kompetencí.

Tohoto cíle bylo dosaženo navrhovaným **systemem šesti výukových modulů (seminářů)**, které se zaměřovaly na nácvik myšlenkových dovedností, konkrétně kritického a tvořivého myšlení. Odborní zahraniční lektori těchto seminářů spolu s tuzemskými spolupracovníky využili metod užívaných **v edukačním programu Filozofie pro děti** (Philosophy for Children), které se sestávají z propracovaných prvků praktické filozofie vhodně kombinovaných s využitím efektivních komunikačních technik. Tyto dovednosti vedly v oblasti uplatnění na trhu práce k rozšíření možností profesního růstu, ale také ke zvýšení celkové motivace k dalšímu vzdělávání.

Semináře byly v roce **2013** otevřeny zájemcům ze všech oblastí České republiky; tomuto faktu byla přizpůsobena i místa konání (*České Budějovice, Olomouc, Liberec a Plzeň*).

Projekt se dotýkal i podtémat Multikulturalismus a prevence extremismu, Vzdělávání k demokratickým hodnotám.

Projekt poskytl tzv. **další vzdělávání** občanům s trvalým pobytem v ČR, kteří ukončili formální vzdělávání a připravovali se nebo aktuálně nastupovali na trh práce; popř. plánovali změnu segmentu na pracovním trhu.

Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR.

CZ.1.07/3.1.00/37.0196



Představení lektorů (zahraničních i tuzemského) výukových modulů*



Lukáš Laibrť – Česká Republika

garant projektových kurzů ESF 2013 a pracovník Centra Filozofie pro děti na Katedře pedagogiky TF JU v Českých Budějovicích. Byl lektorem 2. setkání/bloků všech šesti výukových kurzů.



OLOMOUC



Rudi Kotnik – Slovinsko

se aktuálně věnuje především **vzdělávání učitelů filozofie** (základy filozofického myšlení, didaktika filozofie, filozofování s dětmi) na katedře filozofie a výuce psychoterapie na katedře psychologie. Rudi Kotnik je autorem a spoluautorem několika knih a řady studií. Odborně se zabývá především problematikou **profesního osobnostního rozvoje** (osobní růst skrze reflexi vlastní praxe), zkoumá možnosti propojení psychoterapeutických principů a pedagogické práce. Zabývá se rovněž kritickou analýzou předpokladů a důsledků zavádění **kompetenčního přístupu** (competence based approach) do terciárního vzdělávání (evropská reforma vysokého školství v návaznosti na tzv. Boloňský proces).

ČESKÉ BUDĚJOVICE



Beate Børresen – Norsko a Bo Malmhøst – Švédsko

spolupracují od roku 2000, kdy společně pořádali **kurzy filozofie pro učitele v Oslu**. Společně také vedli jeden z letošních kurzů rozvoje kritického a tvořivého myšlení v Českých Budějovicích. Výsledkem více než desetileté spolupráce Beate a Bo jsou tři **knihy o filozofování s dětmi** a řada **kurzů pro učitele i širší veřejnost**.



Eva Zoller – Švýcarsko Zaměřuje se především na práci s učiteli, ale také s rodiči, zajímá se o způsoby využití literatur

vydala tři knihy pro učitele a rodiče, z nichž dvě byly vydány rovněž v češtině: *Učíme děti ptát se a přemýšlet* (Portál, 2012) a *Filozofická cesta: s dětmi na výzkumné cestě za radostí a smyslem života* (Jihočeská univerzita, 2010). Založila rovněž **centrum filozofie pro děti Käuzli**, kde pořádá pravidelné kurzy pro širokou veřejnost, včetně zájemců ze zahraničí (www.kinderphilosophie.ch).



Philip Cam – Austrálie

je mezinárodně uznávaným odborníkem na výuku filozofie ve školách, je rovněž průkopníkem v **zavádění filozofie do základních škol v Austrálii**. Je autorem knih pro děti a pro učitele, které byly přeloženy do několika jazyků: např. *Thinking Stories*, série povídkových knih zaměřených na rozvoj myšlení doprovázených metodickými příručkami pro učitele; *Thinking Together: Philosophical Inquiry for the Classroom*, kniha pro učitele představující výuku filozofie jako cestu k rozvoji myšlení, schopnosti klást si otázky a vést dialog s druhými; dále praktická příručka představující vybrané myšlenkové *dovednosti* *Twenty Thinking Tools: Collaborative Inquiry for the Classroom* a *Teaching Ethics in Schools*, kniha věnovaná etické výchově.

PLZEŇ



Michel Sasseville – Kanada

jako uznávaný odborník na problematiku rozvoje myšlení hostoval na řadě univerzit (Mexiko, USA, Švýcarsko, Belgie, Francie, Česká republika). V letech 2002–2006 **pomohl uvést program Filozofie pro děti na Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích** (na tyto aktivity navázala činnost Centra filozofie pro děti při Katedře pedagogiky TF JU). Odborně se zaměřuje na otázky **logiky, filozofie sexuality a sexuální výchovy, filozofie výchovy a praxe filozofování s dětmi** (rozvoj dětského myšlení prostřednictvím filozofického dialogu). Na Lavalově univerzitě je členem výzkumného týmu **Ústavu aplikované etiky**.

LIBEREC



Oscar Brenifier – Francie

je jedním z nejvýznamnějších propagátorů **projektu „filozofie ve městě“**, který „normálním lidem“, dětem i dospělým, **zprostředkovává filozofování jako každodenní praxi tázání a kritického myšlení**. Je zakladatelem Institutu filozofické praxe (Institut de Pratiques Philosophiques), kde se věnuje vzdělávací praxi orientované na rozvoj filozofického (kritického) myšlení, pořádá workshopy na různých místech, jako jsou školy, mediální centra, kavárny, domovy důchodců, věznice, společenská centra, firmy atd.

*více informací o lektorech na www.p4c.cz (sekce aktuality)

Metoda „Filozofie pro děti“ jako metodické východisko projektu

Filozofie pro děti (Philosophy for Children, P4C) je pedagogický přístup rozvíjený na základě aktivit **Matthew Lipmana (1923–2010)**, profesora logiky a estetiky na Kolumbijské univerzitě, později zakladatele IAPC (Institute for the Advancement of Philosophy for Children), a jeho kolegů. Kdysi jedna z alternativ, dnes respektovaný směr hlavního proudu vzdělávacích koncepcí. Díky obecné platnosti principů, na kterých stojí, je tento program využíván v řadě rozmanitých oblastí: nejen ve školách, pro které byl původně navržen, ale také ve sféře volného času, na školeních manažerů, v sociální práci aj.

Za více než 40 let existence (od roku 1969) si program vydobyl celosvětový ohlas včetně pravidelných mezinárodních konferencí ICPI (International Council of Philosophical Inquiry with Children), oficiální podpory UNESCO a publikací na renomovaných univerzitách (Harvard, Cambridge).

Cílem „filozofování“ je v tomto pedagogickém přístupu, poněkud zjednodušeně řečeno, vést k tomu, abychom si lépe všímali světa kolem sebe, zajímali se o něj, lépe vycházeli s ostatními, lépe přemýšleli a rozhodovali se, tj. výchova pro život v demokratické společnosti skrze rozvoj sociálních dovedností a především skrze rozvoj myšlení.

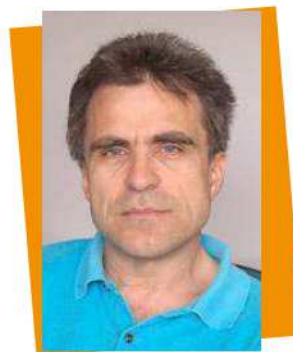
Co se tím rozumí? Jednoduše řečeno, podobně jako ten, kdo trénuje běh, nechce pouze běhat, ale chce běhat dobře, ten, komu jde o rozvoj myšlení, nechce pouze myslet, ale chce myslet dobře: Například nezůstat u pouhé výměny názorů, ale pokračovat v dialogu, usilovat o porozumění (**Každý to vidí po svém – ale proč? Lišíme se vůbec? V čem? Nevyjadřujeme různými slovy totéž?**); myslet samostatně, přitom spolupracovat, navazovat na druhé, přicházet s nápady, posuzovat nápady ostatních, naslouchat kritice. V centru pozornosti bych neměl být já, ale problém, který společně řešíme. Myslet dobře znamená mimo jiné myslet kriticky (logicky): **Jaké mám důvody pro to, co tvrdím? Jsou to dobré důvody? Podle čeho to posuzuji? Co z toho plyne? Na čem svá tvrzení stavím? Platí to? Není v tom, co tvrdím, nějaký rozpor?** Zároveň je třeba skloubit myšlení kritické s myšlením tvořivým a současně angažovaným: Pokud nás někdo nutí vybrat si, podle čeho posuzujeme, co je lepší? Záleží na tom vůbec? Nenašla by se jiná varianta než ty, které jsme dostali na výběr? Jak už jsme naznačili výše, uvažovat dobře znamená mimo jiné také uvažovat v širší perspektivě, zohlednit kontext a souvislosti, zkoumat problém z více úhlů pohledu, snažit se vidět celek, ne jen špičku ledovce, zvažovat důsledky atd.

Na **Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích** je Filozofie pro děti od roku 2002 součástí studijních programů učitelství a vychovatelství. V roce 2010 vzniklo na Katedře pedagogiky Teologické fakulty JU **Centrum filozofie pro děti**, které se věnuje výuce studentů a výzkumu, pořádá také metodické kurzy pro pedagogy a rodiče i kurzy pro širší veřejnost zaměřené na rozvoj myšlení (více informací najdete na internetové adrese www.p4c.cz). Spolupracujeme také s pedagogy mateřských, základních a středních škol při budování sítě klinických pracovišť a terénním ověřování programu rozvoje myšlení. Centrum filozofie pro děti rovněž vydává tři ediční řady publikací (filozofické příběhy, metodické příručky, odborné texty), tj. edice „rozvoj myšlení“, „prevence násilí“ a „otázky náboženství“.

II. ČÁST

1. VÝUKOVÝ MODUL

Lektor 1. části: Rudi Kotnik (Slovinsko)
Lektor 2. části: Lukáš Laibrť (Česká republika)
Termín: 27. - 28. dubna a 4. - 5. května 2013
Místo: Olomouc



Obrázek: Staženo z free webu:
www.pixmac.cz (84184516)

Kurz pod vedením slovinského lektora **Rudi Kotnika** byl ukázkou prakticky orientovaného kurzu pro osoby pracující ve sféře vyžadující sociální kontakt. Vzhledem ke způsobu vedení diskusí si skupina účastníků uvědomila, že pokud chtějí rozvinout své myšlení (identifikování východisek i důsledků svých tvrzení, zvažování alternativ atd.), schopnost týmové spolupráce a další schopnosti uplatnitelné v profesním i civilním životě, je nezbytné, aby každý začal u zkoumání svého způsobu přemýšlení, zjistil svou míru tolerance vůči názorům ostatních či míru ochoty změnit svůj postoj na základě diskuse s ostatními.

Na začátku kurzu probíhala interakce zejména mezi lektorem a některými účastníky. V rámci dopoledne se však tento model proměnil. Lektor na začátku pustil video o umělecké práci s obrazy a o jejich vytrhávání z kontextu. Následně spolu s účastníky sepsal na tabuli otázky, které účastníky napadly. K diskusi byla vybrána otázka: „**LZE VŮBEC NEVYTRHÁVAT Z KONTEXTU?**“. Účastníci se snažili otázku společně zodpovídat. Diskuse nad touto otázkou probíhala celé dopoledne. Když lektor v průběhu diskuse cítil, že by skupina potřebovala pomoci, do diskuse zasáhl a navrhl nějaký z filozofických nástrojů, aniž by jej pojmenovával. Pouze řekl, jakým způsobem by o něm účastníci mohli začít uvažovat.

Vzhledem k tomu, že skupina tyto nástroje sama bez lektora nepoužila, byly velice zřetelné chvíle, kdy se skupina v diskusi nedokázala posunout a kdy naopak vytvořila celou škálu nápadů, jak otázku začít zkoumat ještě více do hloubky.

Dopolední společné setkání doprovázel ostych, který se již v odpoledních hodinách rozplynul. Díky tomu se do večerní diskuse zapojila většina účastníků. Tentokrát probíhala diskuse na téma: „OVLÁDAJÍ ŽENY MUŽE SVOJÍ PODŘÍZENOSTÍ (ATRAKTIVITOU)?“. Díky zvolenému tématu probíhala diskuse ve velmi svižném tempu. Skupina byla schopná díky Rudiho vedení do diskuse zapracovat techniky kritického a tvořivého myšlení cíleně. Téma bylo natolik kontroverzní, že diskuse probíhala i v průběhu večerní procházky k bazilice Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku.

V rámci druhého dne byl Rudim kladen důraz na to, aby si účastníci zažili metodu filosofického dialogu, jak ji praktikuje se studenty na univerzitě v Mariboru ve Slovinsku, ale aby ji zároveň už dokázali reflektovat. Východiskem celého setkání byla pragmatická výchova, přesněji řečeno přístup **Johna Deweyho**, který ve své době prosazoval metodu učení se praxí („learning by doing“). V rámci kurzu byla tato metoda aplikována tak, že účastníci na samém začátku nezískali informace o metodě, ale šli přímo do praxe, tzn. bez jakékoliv teorie či výkladu byli vystaveni tomu, aby aktivně prožívali metodu jako takovou.

Ještě před odjezdem bylo rozdáno zadání „domácích úkolů“: připravit diskusi na témata jako volba, pravda či řešení konfliktů.





Celý kurz v Olomouci se vyznačoval tím, že účastníci tvořili velmi heterogenní skupinu co do dosaženého vzdělání i zařazení na trhu práce. Tím, že účastníci neabsolvovali žádný podobný kurz, byli tzv. rovnýma nohama „hození“ do metody filosofického dialogu. **Lektor se díval, jakým způsobem „plavou“, a když se „topili“, radil jim, jak svůj způsob „plávání“ vylepšit.**

Lektor se díval, jakým způsobem „plavou“, a když se „topili“, radil jim, jak svůj způsob „plávání“ vylepšit.

Klíčovou roli zahrály **teoretické vstupy**, které jsem dodatečně doplnil. Účastníci nejprve přístup *Filozofie pro děti* zažili a pak jej ve spolupráci se mnou nahlédli i z teoretického hlediska.

Přístup lektora Rudiho byl nápaditý, protože jako počáteční stimul použil **video s tematikou umění**. V praxi *Filozofie pro děti* není tento přístup a téma tolik používáno. Většinou se pracuje s příběhy, s aktuálními zprávami z novin atd.

Díky prvnímu setkání byli účastníci schopni na druhém setkání samostatného vedení diskuse a realizace stimulačních aktivit na úrovni, která byla z pohledu lektora mile překvapující.



Z REFLEXE ÚČASTNÍKŮ

„Uvědomila jsem si, že bych se měla více zamýšlet nad významem věcí a že bych chtěla zlepšit své facilitační schopnosti v rámci práce se skupinou, kde by právě nástroje této metody mohly hodně pomoci.“ (SIMONA)

„Byla jsem velice ráda za filmový materiál, který lektor Rudi použil, aby nás vyprovokoval ke kontroverzním otázkám... Díky kurzu jsem si uvědomila, že mi v mém životě může filozofie pomoci se zastavit a věci sumarizovat předtím, než se rozhodnu.“ (PAVKA)

2. VÝUKOVÝ MODUL

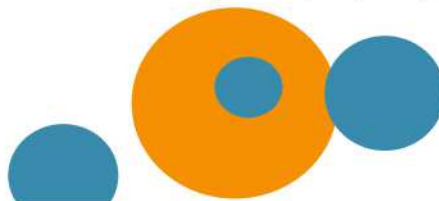
Lektoři 1. části: Beate Børresen (Norsko)
Bo Malmhamster (Švédsko)
Lektor 2. části: Lukáš Laibrť (Česká republika)
Termín: 20. - 21. května a 4. - 5. června 2013
Místo: České Budějovice



V porovnání s prvním kurzem pod vedením Rudiho Kotníka byl přístup lektorů **Beate Børresen** a **Bo Malmhamera** založen na předání teorie a praktických zkušeností převzatých ze vzdělávání pedagogů. Na začátku kurzu byli všichni účastníci podrobně seznámeni s teorií programu *Filozofie pro děti* a po zbytek setkání byli vystaveni pravidelnému střídání teoretických výstupů s praktickými cvičeními.

První pravidlo kurzu znělo: „**Zeptat se, když něčemu nerozumím nebo když něco přeslechnu.**“ Beate vysvětlila, že filozofie je mimo jiné o tom, že člověk si je vědomý toho, že něčemu nerozumí a nebojí se to před ostatními přiznat. Jen tak se člověk může učit a růst. Druhé pravidlo: „**Pomáhejte pouze tomu, kdo si o pomoc řekne.** Pokud například někdo váhá, rozmyšlí se, než něco řekne, nenapovídejte, nešeptejte. Nebo když někdo něco řekl špatně, neopravujte. Samozřejmě je naší přirozeností druhému napovídat,

ale ve skutečnosti toho člověka spíše rušíme z procesu, kdy on sám se snaží přemýšlet.“ Bo ve skupině zastával roli pomocníka. On byl ten, kdo se ptal, zda účastník potřebuje pomoci, a následně se ptal ostatních účastníků, kdo by chtěl onomu účastníkovi pomoci. Následně Bo zvolil člověka, který měl zareagovat, a účastník řekl, zda mu tato reakce pomohla v jeho otázce/problému, či nikoliv. Beate uvedla, že kurz bude o tom, jak „dělat filozofii“, aniž by lidé byli akademici, a začala vysvětlovat: „**Když člověk dělá filozofii, tak**



o důležitých věcech mluví a přemýšlí lépe. Přemýšlet LÉPE znamená, že filozofie učí zachovat si klidnou hlavu a nejednat v situacích emocionálně. Brát věci vážně, ale zároveň s nadhledem. Když neberete věci úplně vážně a zároveň, když se nenecháte vést svými emocemi, tak zvládnete věci lépe. **Filozofie také pomáhá lidem vyrovnat se s tím, že jsou rozdílní a že spolu často nesouhlasí.** Je to způsob, jak pojmenovat problém, jak si ve věcech udělat pořádek, jak se vyrovnat s tím, že nás opravdu něco „štve“, a přesto se s tím vypořádat. Filozofie také umožňuje vyjadřovat se přesněji a konkrétněji a vyhnout se tak nedorozumění. Pomáhá nahlížet na zajímavé stránky našeho života a s pomocí ostatních lidí

docházet k lepšímu porozumění a rozšíření našeho obzoru, k získání nového poznání. Stejně jako při tomto setkání účastníci sdílí své znalosti a díky tomu přicházejí na znalosti nové. A do třetice – filozofie umožňuje kriticky myslet – rozlišovat správné od nesprávného, špatné od dobrého apod. V moderní demokratické společnosti je schopnost kriticky myslet jedna ze zásadních. Jde o to dokázat poznat, co je správné a co dobré, co je pravdivé a co je nepravdivé. **Pokud toto člověk dokáže, dodává mu to odvalu a schopnost být lepší.** Druzí člověka tak rychle tzv. „neopijí rohlíkem“. Člověk se díky tomu stává lepším občanem. Filozofování také pomáhá rozvíjet komunikační dovednosti.

Když pravidelně pracujeme metodou filozofického dialogu, tak:

- 1) **začínáme** být více chápaví ve vztahu vůči druhým lidem,
- 2) **umíme** lépe argumentovat, diskutovat, vyjadřovat se k věci a nemluvit o všem možném,
- 3) **zdůvodňujeme**, proč to mělo či má být tak, nikoliv jinak,
- 4) **nahlížíme na věci z různých úhlů pohledu**,
- 5) **učíme se hodnotit věci** – proč bych měl udělat tohle, k čemu by to bylo dobré atd.,



Je to těžká práce, občas i možná frustrující. Můžeme to přirovnat k tomu, když **člověk chodí do posilovny:** ze začátku ho bolí celé tělo, někdy ho to možná nebaví, ale nakonec si uvědomí, že je to dobré.

Jedna část struktury programu Filozofie pro děti byla Beate představena jako **čas k reflexi**, k zamýšlení. Jednak pro vyvinutí určitého „časového presu“, naučit se rozhodovat v rámci omezených možností, jednak jako prostředek náhodnosti výběru toho, kdo bude výsledek svého zamýšlení ostatním prezentovat. **Ukázka ze cvičení:**

Bo: „Dávám vám **1,5 minuty**. Nepotřebuji, aby to, co budete dělat, bylo dovedeno k dokonalosti. Proto máte tak málo času. Půjde spíš jen o náčrt. Vezměte si tužku a papír, protože bychom byli rádi, abyste si pamatovali svoje myšlenky. Chceme, abyste si zkusili formulovat vaše myšlenky. Píšete si to pouze sami pro sebe. Aby to bylo pro vás jednodušší, dám vám to formou úkolu. Máte tedy čas, abyste napsali jednu otázku a jedno tvrzení, které se vztahuje k tomu, co Beate říkala obecně o filozofii a programu Filozofie pro děti. Nemusí to být dokonalé, protože **kdyby to bylo dokonalé, nebudeme už mít o čem povídat**. Rozuměli jste všichni? Chce se někdo na něco zeptat? Nikdo? Dobře, tak můžete.“

Bo: Čas nám uplynul. Teď bude prostor k tomu, abychom se podělili o to, co jsme si napsali. Tak, Aleno, ty jsi na řadě, na kostce padlo číslo sedm.

Alena: Já mám otázku, která zní: Proč bychom si měli udržovat emocionální odstup?

Beate: Protože se člověku líp přemýšlí, když do toho není emocionálně zapojen. A lépe i pak naslouchá. Neznamená to, že bychom neměli být emocionální jako lidé v životě, ale když děláme filozofii, měli bychom většinu emocí nechat stranou. Je to stejné jako když s někým, kdo je příliš emocionální, máme pracovat – je to velice obtížné. Když řekneme, že např. tohle je špatné, protože to tak **CÍTÍME**, tak ty někomu nemůžeš říct, že on to tak necítí, že to tak není, protože ten názor byl jeho vlastní/subjektivní, a s tím ve skupině nemůžeme pracovat – argumentovat atd. V tomto smyslu to bylo míněno.





Lektoři pracovali s postoji a tvrzeními, kde bylo rozhodující se rozhodnout, zda **ANO**, či **NE** vůči každému tvrzení. Stát si za svým tvrzením bez ohledu na souhlas či nesouhlas ostatních. Šlo o přísnou argumentaci, **proč souhlasíme, nebo nesouhlasíme**.

Člověk se o slovo musel přihlásit, mohl poprosit ostatní o radu, ale sám mohl mluvit jen jednou – tzn., že např. účastník nemohl reagovat na toho, kdo reagoval na jeho názor. Skupina pomáhala – „**Co potřebuješ k tomu, aby ses mohl rozhodnout?**“, „**Nevíš? No, to nás nezajímá. Řekni jasně, co potřebuješ.**“

Teorie byla důsledně prokládána aktivitami, které vedl zejména lektor Bo Malmhester (viz ukázka výše).

V rámci druhého setkání bylo pro pedagogické účastníky, kteří tvořili část skupiny, problém vnímat mě, mladého lektora, ve stejně direktivním řízení jako starší a zkušenější lektory, kteří vedli první setkání. Snažil jsem se navést k tomu, aby si **sami za sebe dokázali zodpovědět na otázku**, stát si za svým tvrzením a nečekat „správnou“ odpověď ode mě jako od lektora. **Vnímal jsem, že je to pro ně až nepřekonatelný model práce ve skupině**, když musejí přijmout svou odpovědnost. Bylo pro ně neakceptovatelné, že jsem se během kurzu jasně vyhranil do pozice lektora, který koordinuje diskusi pouze, když je třeba, a jinak se nezapojuje.



Z REFLEXE ÚČASTNÍKŮ

„Zjistil jsem, že kritické myšlení jako takové má veliký potenciál. V praxi se ho budu snažit více využívat.“ (**JIRKA**)

„Já jsem si odnesla obohacení zejména z formy kurzu, kdy bylo potřeba, abychom se jako skupina na něčem shodli a teprve po shodě se posunuli dál. To jsem doposud v žádných skupinách, ať pracovních či volnočasových, nezažila a myslím, že mě to o hodně ochudilo.“ (**ALENA**)

„Myslela jsem si, že názor, který na určitou věc zastávám, přeci musí zastávat všichni. Tady jsem zjistila, že tomu tak být nemusí. Musím přiznat, že mě to hodně překvapilo.“ (**MARTINA**)

„Uvědomila jsem si, jak obrovskou roli hrají emoce v mezilidské komunikaci a jakou mohou být překážkou ve chvíli, kdy je potřeba nestranně promýšlet nějakou záležitost. Díky semináři si těchto situací v běžném životě budu mnohem více všímat.“ (**BARBORA**)

3. VÝUKOVÝ MODUL

Lektorka 1. části: **Eva Zoller** (Švýcarsko)
Lektor 2. části: Lukáš Laibr (Česká republika)
Termín: 28. - 29. května a 11. - 12. června 2013
Místo: České Budějovice



Eva Zoller ze Švýcarska byla v pořadí třetím lektorem v rámci kurzů kritického a tvořivého myšlení. V rámci prvního setkání představila svůj způsob práce s dětmi v rámci realizace programu Filozofie pro děti.

Na začátku setkání každý dostal **různě barevný kousek vlny**. Při představování měl každý zároveň za úkol namotávat vlnu na pevný obdélníkový kartón. Když se všichni představili, lektorka Eva z jedné strany přestříhla všechny provázky a jedním provázkem mezi pevnými kartóny svázala všechny vlny tak, že z nich nakonec vzniklo barevné klubko, které se používalo po celý kurz jako znamení, že **mluví pouze ten, kdo** jej právě drží, a ostatní pozorně poslouchají.

Následně byla představena pravidla, která lektorka používá při práci s dětmi, a nastavila je zároveň jako pravidla pro skupinu účastníků.

Místo bezpečí

Eva vysvětlila: „Budeme usilovat o to, abychom se tady společně dobře cítili. Vzájemně si naslouchali a neubližovali si.“



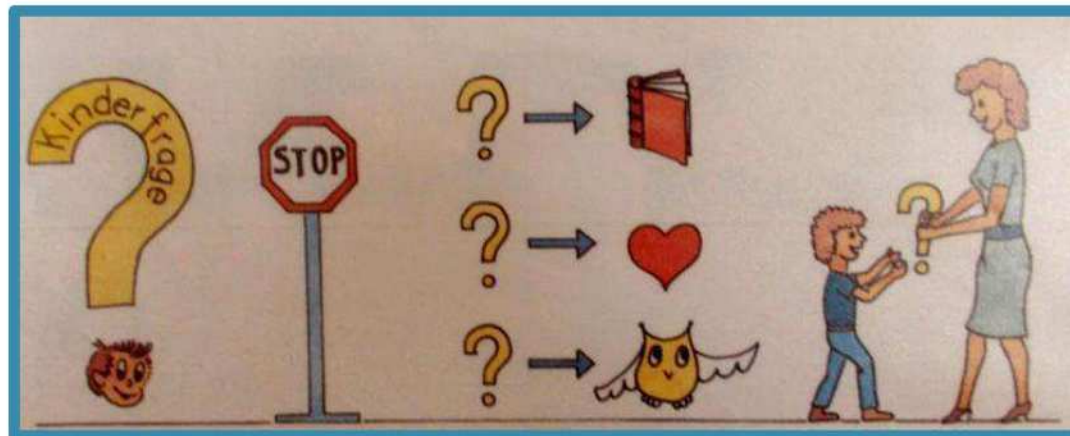
Společně zkoumat

„V rámci tohoto kurzu nám půjde o společné zkoumání. Budeme se snažit zodpovídat otázky, které si sami zvolíme, a to všechno společnými silami. Nikoliv silami a nápady jednotlivce.“

„Filozofovat znamená hovořit o otázce, na kterou neznáme odpověď. Společně chceme této otázce přijít na kloub.“

Kurz pokračoval velice spontánně. Lektorka se snažila o prokládání teorie praktickými cvičeními, aby účastníci mohli „na vlastní kůži“ zažít její způsob práce. Po každé teoretické části uváděla příklad z diskuze s dětmi, který zažila, aby dotvořila představu vysvětlené teorie. V některých případech účastníkům položila stejnou otázku, kterou kdysi položila dětem, a čekala, jak budou účastníci otázku řešit. Poté jim řekla, jak reagovaly samy děti, když jim otázku položila. Byl zřejmý její záměr: **vžít se do způsobu myšlení dětí a učit se na něj navázat** – viz ukázka:

Ptáte se, jak začít proces filozofování? Uvedu vám jeden příklad. Jednou se mě ve školní třídě 6letý chlapec zeptal: „Je každý hezký?“ Napadly mě v tu chvíli dvě možnosti, jak na chlapcovu otázku zareagovat. Mohla jsem se obrátit na ostatní žáky a vyzvat je, aby se pokusili vysvětlit pojem slova „krása“ anebo chlapci položit protiotázku. Rozhodla jsem se položit protiotázku: „Líbili se Ti všichni, které jsi doposud potkal?“. Díky této otázce začala diskuze na celou vyučovací hodinu.



Obrázek: převzat z knihy „Selber denken macht schlau“

V rámci seznamování s teorií Eva představila následující schéma s titulem:

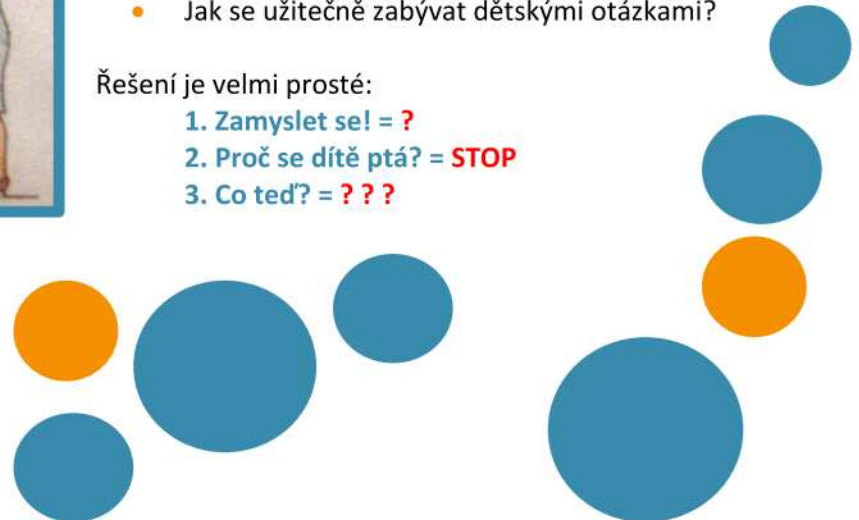
Záleží na tom, co se děje kolem mě?

Lektorka se snažila schématem řešit tyto dvě otázky:

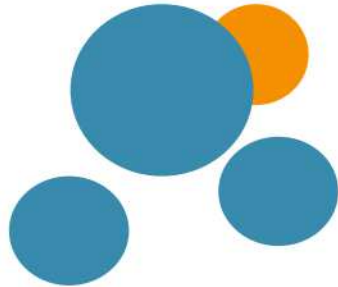
- Co chce „dítě“ v nás a co s tím uděláme?
- Jak se užitečně zabývat dětskými otázkami?

Řešení je velmi prosté:

1. Zamyslet se! = ?
2. Proč se dítě ptá? = STOP
3. Co teď? = ???



Společně s touto teorií o dětských otázkách byl účastníkům představen **model tvorby a zařazování otázek**. Každé písmeno, které lektorka účastníkům ukázala, představovalo pomůcku k tvorbě otázek, které jednak budou vycházet ze základních filozofických disciplín, jednak bude jejich zodpovězení umožňovat pohled na danou otázku z více perspektiv. Byla představena tato písmena:



P – předpoklad/domněnka (hermeneutika, spekulace),
C – Co tím myslíš? (fenomenologie, analýza),
D – důsledek (spekulace),
D – důvod (hermeneutika),
P – příklad (dialektika),
PP – protipříklad (dialektika).

Lektorka v rámci kurzu představila některé z knih, které používá při práci s dětmi, a zároveň představila své tři knihy – v češtině jsou k dispozici dvě z nich: „*Učíme děti ptát se a přemýšlet: metody a aktivity k rozvoji myšlení i kultivaci osobnosti dětí*“ a „*Filozofická cesta: s dětmi na výzkumné cestě za radostí a smyslem života*“.

Při představování dětských knih bylo přečteno hned několik příběhů/knih. Jednou z nich byla kniha: **O sedmi slepých myších**. (YOUNG, Ed. Germany, Beltz & Gelberg 2007. ISBN 978-3-407-76054-8). Ukázka:

Vypravěč: Sedm slepých myší objevuje jednoho dne něco podivného v blízkosti jejich rybníka. (2 metry velký slon)

7 myší: Copak to je???

Vypravěč: V pondělí vyběhla – jako první – myš červená, aby tajemství vysvětlila.

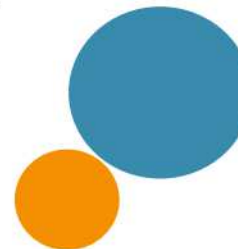
Červená myš: To je sloup.

Ostatní myši: Co? Jak to?

Vypravěč: Červená myš to samostatně odůvodňuje... Ale nikdo jí nevěřil.

Vypravěč: V úterý šla ven druhá myš. Byla zelená.

Zelená myš: To je přeci had!



Ostatní myši: Co? Jak to?

Vypravěč: Zelená myš opět samostatně odůvodňuje.

•
•

Vypravěč: Hádaly se, hádaly, až v neděli šla k rybníku sedmá bílá myš. Když přišla k podivné věci, běžela také na druhou stranu. Běžela úplně nahoru, od jednoho konce věci ke druhému a potom zařvala nahlas:

Bílá myš: Aha! Teď tomu rozumím! Je to pevné jako sloup, poddajné jako had,...ale všeho všudy je to...

Všichni myši společně: Slon!!!

Vypravěč: Potom běžely k oběma stranám, nahoru a dolů a dokola, i ostatní myši. A když byly úplně nahoře, od jednoho konce ke druhému, daly jí za pravdu. Teď jí porozuměly.

Všechny myši: A poučení pro myši?: „Vědění v částech vytváří hezký příběh, ale moudrost vzniká, když vidíme celek.“



Na základě cvičení, čtení či prohlížení dětských knih měli účastníci za úkol vytvořit otázku a napsat ji na tabuli. Jedna z nich byla vždy následně účastníky zvolena jako ta, o níž chtějí diskutovat. Tento systém probíhal celé dva dny. V rámci diskusí účastníci napsali např. otázky následující:

- Co vytváří dobré přátelství?
- Je třeba dokonalosti?
- Může být každý v životě šťastný?
- Co znamená být šťastný?



V rámci jednoho cvičení Eva pracovala s tematikou **předsudků**. Cvičení spočívalo v tom, že lektorka Eva obcházela kolečko účastníků, v ruce měla různé druhy kamenů a ptala se:

Eva: Co je to?

Účastníci: Kámen.

Eva: Co je to?

Účastníci: Grafit. Těžitko. Žula. Drahokam.

Eva: Kdo měl pravdu?

Účastníci: Všichni.

Eva: A když řeknu, že je to kousek hory?

Účastníci: Máte taky pravdu.

Eva: A když řeknu, že je to čokoláda?

Účastníci: Je třeba to vysvětlit, opsat.

Eva: Myslím si, že je to drzost. Vy všichni chcete mít pravdu, ale já pravdu mít nemohu.

Eva: Víte vůbec, co je to kámen?

Účastníci ukazují na kameny, které má Eva v ruce.

Eva: Aha, toto je podle vás kámen.

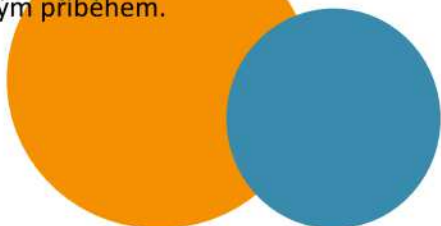
Eva dává účastníci kámen na ohmatání.

Eva: Lízni si toho kamene. Co Ti ta chuť připomíná?

Účastnice: Připomíná mi chuť, hmm..., chuť čokolády.

Eva: Správně, protože to je kámen z čokolády. Sněž si jej.

Na konci prvního setkání účastníci dostali za úkol zaslat lektorovi druhého setkání, Lukáši Laibrtovi, fotografii, která v nich osobně vyvolá filozofické otázky. Všechny shromážděné fotografie byly v průběhu týdne rozeslány každému z účastníků. Měli za úkol se s nimi seznámit, prohlížet si je v průběhu několika dní a následně z nich vytvořit obrázkovou knihu s filozofickým příběhem.



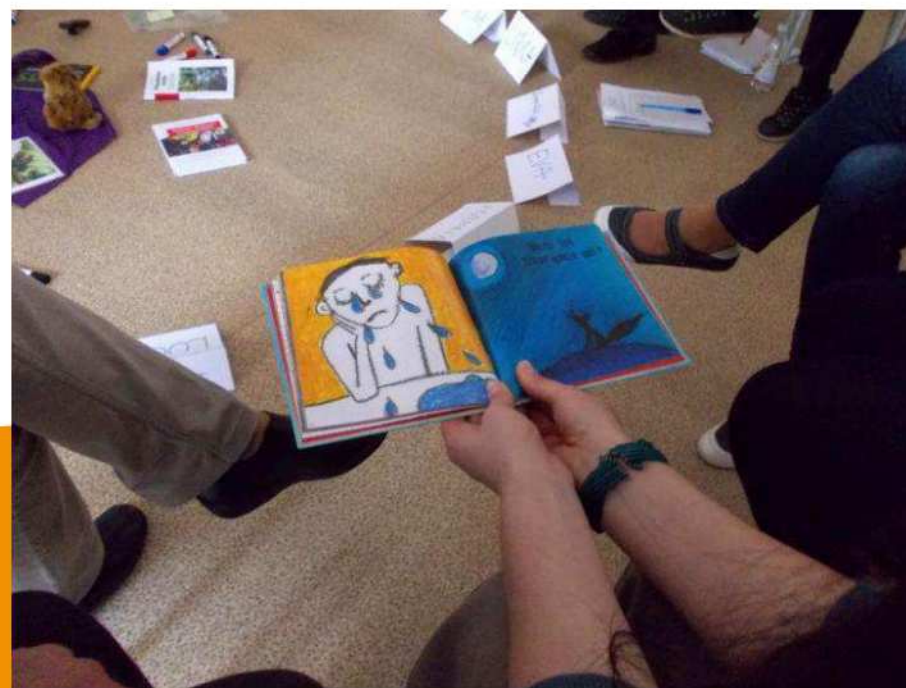
Druhé setkání bylo postaveno právě na těchto příbězích. Nejprve měl každý z účastníků prostor pro přečtení svého příběhu a následně byl věnován čas sepsání otázek od všech účastníků. Šlo o otázky, které účastníky napadaly během poslechu příběhu. Zvolena byla vždy ta otázka, která byla účastníky odhlasována jako nejzajímavější k diskusi. Vzhledem ke zvolené metodě tvorby příběhů měli účastníci velice aktivní přístup k řešení otázek a nebylo pro ně tolik složité se soustředit na používání filozofických nástrojů.



Lektorka Eva se zaměřila na představení způsobu, **jak pracovat s dětmi skrze metody využívané v programu *Filozofie pro děti***. Účastníci to ocenili a někteří to v podstatě i předpokládali, protože se už před několika lety jejího školení zúčastnili. Se skupinou pracovala jako s dětmi, aby se účastníci dokázali vžít do toho,

jak přesně filozofii s dětmi praktikovat. Ukázala, že ve zdánlivě jednoduchých věcech se dají najít dobré otázky k diskusi.

V rámci druhého setkání jsem až na jednu diskusi jako lektor nemusel vůbec zasahovat. Účastníci si sami ve skupinkách rozdělili role. Uvědomili si, že dovednost „navázat na názor druhého“ není až tak jednoduchá. Konkrétně na této dovednosti pracovali samostatně celé dva dny. Sami se na ni záměrně soustředili. Zmiňovali při průběžných reflexích na praktických příkladech, jak s ní v rámci své diskusní skupinky pracovali a jakým způsobem se v této dovednosti zdokonalili.





Z REFLEXE ÚČASTNÍKŮ

„Z celého kurzu mi hlavně uvízl příklad od lektorky Evy, který se týkal sousloví ‚A proč?‘. Příklad zněl: ‚Děti se ptají, proč prší. Rodiče začnou vysvětlovat něco o mracích, a jak to funguje. Jenže děti se zeptají znovu. Proč ale prší?‘ Rodiče vůbec nepostřehnou pointu dotazu ze strany dítěte, které se přeci ptá na to, k čemu je to dobré.“ (JIŘKA)

„Na začátku jsme to měli těžké v tom, že každý hned chtěl vyjádřit svůj názor. Neuměli jsme se vůbec zabývat tím, co říká druhý.“ (DANA)

„Pro mě byla zásadním momentem celého kurzu úvaha nad otázkou ‚Proč?‘, resp. nad energií slova. Bylo svým způsobem uvolňující začít vnímat cíl té otázky dvojměrým způsobem – příčinným a důsledkovým. PROČ se tedy rovná ‚Z jaké příčiny?‘ a rovněž ‚K čemu je to dobré?‘“ (PEPA)

„Paní Eva mne naučila pohlížet na knihy z jiných úhlů a přivedla mě k tomu, že i kámen může ‚chutnat‘. Jak paní Eva upozorňovala, máme si všimnout, jakým tónem dítě pronese svoji otázku, a když tuto myšlenku přenesu do své praxe, tak i sociální pracovník by si měl všimnout tónu hlasu klienta, dá se z tónu hlasu mnoho potřebného vyčíst.“ (LADISLAVA)

„V budoucnu se chci tedy řídit hesly: ‚Nepodceňuj mládí a nepřeceňuj zkušenosti.‘ a ‚Jak je to možné, mluv s lidmi z jiných profesí.‘“ (ALENA)

4. VÝUKOVÝ MODUL

Lektor 1. části: **Oscarem Brenifierem** (Francie)
Lektor 2. části: Lukáš Laibrť (Česká republika)
Termín: 1. - 2. června a 15. - 16. června 2013
Místo: Liberec



„**Play with me. It's just a game.**“ Těmito slovy začalo první setkání na kurzu kritického a kreativního myšlení, který se konal v Liberci pod vedením francouzského lektora Oscara Brenifiera. Co tímto výrokem měl na mysli? I když to tak nevypadá, tento výrok vypovídá o celé „filozofii“ lektorovy práce s účastníky kurzu. V podstatě to vypovídá o způsobu, jakým vede kurzy, které realizuje po celém světě. Nejspíš chtěl svým výrokem říci: „**Člověče, oprostí se od Tvého světa a vstup se mnou do světa fiktivního, kde Ti ukážu, jak být v reálném životě víc sám sebou.**“

V sobotu (první den setkání) Oscar Brenifier položil účastníkům dvě otázky: „Řekněte mi, co studujete, kde pracujete a proč jste sem přišli.“ Tyto dvě otázky vystačily pro celodenní diskusi. Když se účastníků vyzpídal, proč na setkání přišli, docházelo k tomu, že účastníci položili otázku také Oscaru Brenifierovi. **Takto proběhl jeden z dialogů:**

Účastnice: Proč si myslíš, že neříkám pravdu?

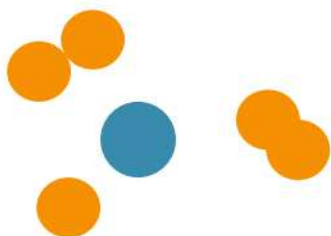
Oscar: Líbí se Ti tvoje otázka?

Účastnice: Ano, líbí se mi moje otázka.

Oscar: **STOP.** Proč ještě něco dodáváš, když stačí odpovědět jedním slovem. Tedy, líbí se Ti tvoje otázka?

Účastnice: Ano.

Oscar: No, konečně. Pokud se Ti líbí, tak si na ni odpověz.



Účastnice: Ale já bych ráda slyšela Tvoji odpověď.

Oscar: Tady nejde o mě, o moje názory. Tady jde o Tebe. Tak jaká bude odpověď?

Účastnice: Myslíš si, že neříkám pravdu, protože mi dlouho trvalo, než jsem se vyjádřila.

Oscar: Líbí se Ti tvoje odpověď? Odpověděla sis na svou otázku?

Účastnice: Ano, líbí se mi má...

Oscar: **STOP.** Už zase. Co jsem před chvílí říkal? Stačí odpovědět jedním slovem.

Účastnice: Ano.

Oscar: Když sis otázku zodpověděla, můžeme vyzvat dalšího účastníka, aby se nám představil.

Účastnice: Ano, ale Ty jsi mi stále neodpověděl na moji otázku.

Oscar: Vždyť jsi před chvílí řekla, že se Ti tvoje odpověď líbí a že zodpověděla Tvou otázku, tak proč chceš odpověď ode mě?

Účastnice: Ráda bych znala Tvůj názor.

Oscar: A k čemu Ti můj názor bude?

Účastnice: Abych znala Vaši pohnutku, proč jste podotkl, že neříkám pravdu.

Oscar: Znamená to, že Ti tvoje odpověď nepřijde dostačující?

Účastnice: Ne, byla dostačující.

Oscar: Tak v tom případě Ti nerozumím. Říkáš, že sis svou otázku zodpověděla a zároveň chceš znát mou odpověď. Vždyť to nedává smysl.

Dovolíš, abych vyzval dalšího účastníka, aby se představil, nebo se tady na kurzu chceš zabývat pouze sama sebou?

Účastnice: Odpověď jsi mi nedal, ale můžeme pokračovat v představování dalšího účastníka.

Oscar: No, slyšeli jste to? „Odpověď jsi mi nedal, ale můžeme pokračovat v představování dalšího účastníka.“ To i v životě chceš mít vše pod kontrolou? To musí být velice vysilující. No, tak raději půjdeme dál. Pepo, řada je na Tobě.

Oscar Brenifier pracuje zejména s **dospělými**, kteří chtějí zlepšit své pracovní sociální schopnosti a dovednosti. Dovolte, abychom Vám alespoň z malé části představili, jakým konkrétním způsobem lektor pracoval, a to skrze další výroky, které během kurzu zazněly:

„To je Váš problém. Bojíte se na mě reagovat, protože se bojíte čelit pravdě.“



„**Nebojte se a přiznejte, že nevíte.** Nehledejte plytké argumenty, které stejně otázku nezodpoví.“

„Řeknu vám jedno důležité pravidlo, které tu budeme celé dva dny dodržovat: **říkat ano či ne, ale nic okolo či mezi tím.** Na své otázky chci vždy slyšet pouze „ano“ či „ne“ bez dalších komentářů. Ověřuji si totiž vaši schopnost **BÝT V ČASE.** Během několika vteřin **odpovědět/zareagovat.** Je to stejné, jako kdybyste byli samurajové. Samuraj, bojující o život, se musí ve vteřině rozhodnout, jinak je zabit. **Neplýtvajte časem, rychle a jasně se rozhodněte.** Základem je na položenou otázku odpovědět ano, či ne. Není třeba ‚zokolnostňovat‘.“



„Prožili jsme spolu celé dopoledne. Nyní máte úkol napsat **jednu otázku**, kterou byste mi rádi položili. Otázku, která by se týkala čehokoliv, co tady proběhlo.“

Po pěti minutách...

Oscar: Máte někdo nějakou otázku?

Účastnice: Ano, já bych měla, ale mám jich víc a nevím, kterou začít.

Oscar: **STOP.** To je přesná ukázka, kterou jsem potřeboval. Vaše kolegyně a možná většina z vás si na papír nenapsala pouze jednu otázku, ale hned několik. Co to pro nás znamená? Vyplyvá z toho, že účastníci v hlavě běží příliš mnoho myšlenek. **LET IT GO.** Zachovejte se stejně jako balón. Ten, aby vzlétl, zahodí závaží. Kdyby závaží nezhodil, nevzlétl by. Tedy, **LET IT GO AND TAKE IT EASY.** To platí pro vás pro všechny, takže ti, kteří mají více než jednu otázku, vyškrtejte je a položte mi tu jednu jedinou otázku, tak jak jsem žádal.

„**STOP. STOP,**“ řekl Oscar klidně. „Je vidět, že se potřebujeme naučit další pravidlo. To pravidlo zní: **dávat věcem správný název.** Když tady Veronika začala říkat tu posvátnou větu: ‚Řekla bych, že jsem v některých chvílích **opatrná.**‘, tak jste sami museli cítit, že chodí kolem ‚horké kaše‘. Lidé se snaží v konverzaci s druhými lidmi používat slova, která zní hezky ‚lakotný člověk x **chytrý člověk;** chamtivý člověk x **opatrný člověk**“. Proč to dělají? To je velice jednoduché. Nechtějí totiž **VYPADAT HLOUPĚ.** Tohle je na lidech to nejdivnější. Tíha, obava z toho, že budou vypadat hloupě. Je to jako rakovina. Je to stejné, jako když se říká, že učitelé musí být perfektní – to je přeci mýtus.

Lidé totiž takzvaně ‚zokolnostňují‘. Typická situace mezi rodičem a dítětem: ‚Uhodil jsi sestru?‘ — ‚Jen trochu.‘ Používáme argument s množstvím a časem. ‚Moc ne, ne vždy...‘ Tento trik používáme nevědomě, bez zapojení rozumu.“

„Třetí pravidlo: **Aby druzí rozuměli, zestručňuj.** Názory lidí jsou totiž jako chlupy v podpaží. Neustále se množí, je jich hodně a nakonec je to změř něčeho, co vůbec nevypadá hezky, co není účelné, ale stále to necháváme růst dál a dál. **ZPOMAL A PAK AŽ ŘEKNI, CO CHCEŠ.** Jde o to, aby člověk odpověď hned neřekl, protože by z něho mluvila jen **EMOCE.** Kdežto **ROZUM** sleduje, naslouchá... Je

nezbytné pracovat na své **EMOČNÍ INTELIGENCI**. Tzn. praktikovat schopnost analyzovat emoce v sobě i v druhém člověku a dokázat si je vysvětlit. Kdybych tedy měl prakticky z pozice lektora reagovat, tak musím Petrovi říct: **ZPOMAL**, ujasni si věci, dýchej, identifikuj emoci, zjisti, odkud jde a ovládni ji.“

„**Už rozumíte tomu, o co mi tu jde? Chci vás dostat z rozumové (mentální) běžnosti, stereotypnosti skrze pokládání těchto divných, vtíravých a nikdy nekončících otázek. Dobrý filozof je ten, který nám myšlení ‚rozboří‘. Ten, se kterým souhlasíme, náš už nemá co naučit.**“

„Nikdo mi nerozumí.“ – „Ale tento člověk, co tuto větu řekl, nechce být pochopen, stát se viditelným. Já takového člověka nazývám

Na konci víkendového kurzu byli účastníci značně vyvedení z míry. Lektorské vedení Oscara Brenifiera se jim zdálo příliš „drsné“, neumožňující volnou diskusi. Bylo zřejmé, že opratě celého průběhu kurzu drží lektor, nikoliv účastníci. Cílem lektora, jak sám říkal, ovšem nebylo „zalíbit se“, ale vést lidi k rozhodnutí, k formulaci jasného stanoviska – byť s rizikem, že toto stanovisko budou muset obhajovat a mohou být nuceni je pod tíhou protiargumentů nebo dalšího uvažování přehodnotit.

Pokud se Vám tento způsob práce zamlouval, neváhejte a obraťte se přímo na lektorovu manželku, paní Isabelle Millon (i.millon@club-internet.fr), která ve spolupráci se svým manželem pořádá letní a zimní filozofické setkání, které se odehrává ve Francii, je bez poplatku a probíhá v totožném duchu jako na tomto setkání.

„člověk něčeho dalšího“. Je potřeba **ZOBECNĚNÍ + PŘÍKLAD** – To je ta správná kombinace! Tak můžeme pochopit, co si skutečně ten člověk myslí.“

„Jsi velká holka, tak si na svoji otázku odpověz sama. Musíš si věřit a ty si očividně nevěříš. **Důvěra v sama sebe Ti chybí**. Jsme zvyklí na vzorec, že rodiče zodpovídají naše otázky, a tak se s odpovědí spoléháme na druhé lidi. Avšak mezi rodičem a dítětem by to mělo být jinak. Když se dítě na něco zeptá, tak mu má rodič říct, ať si odpoví samo. Když řekne *nevím*, rodič mu má říct: „**Přemýšlej**. Tady Tě nikdo nezkouší, tak se zamysli. Ty jsi teď učitel a učitel ví otázky i odpovědi, tak se jednoduše zamysli.“



Oscar pracoval se skupinou **prostřednictvím jednoho konkrétního účastníka**. Použil metodu „sokratovského dialogu“ v její ryzí podobě. Člověk musel čelit svému pravému „já“. **Nebyl prostor pro teorii, nýbrž jen pro přímou komunikaci mezi lektorem a účastníky**.

Pamatuji si hesla, která řekl: „Věř vedoucímu, nech se vést. Jdi sám do sebe a mluv pouze, když jsi vyzván. A žádné pauzy.“ Přínos pro jednotlivé účastníky byl v pozorování dialogu mezi lektorem a účastníky. Oscar říkal, že únava je teprve začátek pohledu sama na sebe – cituji: „**Energie je věcí vůle. Koncentrace je výsledkem toho, že chce.**“ Naprosto – ovšem zcela záměrně, s pedagogickým cílem – nerespektoval obvyklé „hygienické pauzy“. Nedal skupině vydechnout – a s plným nasazením, které ne vždy bylo člověku příjemné – se věnoval každému jednotlivě. Když si na kurz vzpomenu, tak mi v hlavě nejvíce rezonuje jedna z jeho myšlenek: „**Máš otázku?**“ — „**Tak si na ni odpověz.**“

Z REFLEXE ÚČASTNÍKŮ

„Do života si z tohoto kurzu odnáším jediné: Nebuď agresivní.“ (LENKA₁)

„Myslím, že mně osobně může hodně pomoci při jakýkoliv diskusích využívat principy formální logiky. Může to diskuzi jak urychlit, tak i zefektivnit.“ (LENKA₂)

„Do praxe jsem si odnesla toto: potlačovat emoce, když přemýšlím, a více naslouchat druhým.“ (EVA)



5. VÝUKOVÝ MODUL

„...ale hlavní věc je, že já toho během následujících dvou dnů moc nenamluvím, protože mluvit budete především vy.“

Těmito slovy lektor **Michel Sasseville** z Kanady začal kurz Filozofie pro děti.

„S programem Filozofie pro děti jsem se poprvé seznámil v roce 1985. Bylo to v New Yorku při příležitosti setkání s **Matthew Lipmanem a Ann Margaret Sharp**. A v podstatě to změnilo celý můj život. Jeden z důvodů, proč to změnilo můj život, je ten, že program Filozofie pro děti je do určité míry úplně jiný způsob, jak se dívat na vzdělávání. Najednou je tím centrem při filozofování s dětmi samotná zkušenost dítěte a vůbec smysl té zkušenosti. Druhým důvodem, proč toto

Lektor 1. části: **Michel Sasseville** (Kanada)

Lektor 2. části: Lukáš Laibrť (Česká republika)

Termín: 22. - 23. června a 6. - 7. července 2013

Místo: Plzeň



setkání změnilo můj život, je ten, že do té doby bylo pro mě vzdělávání procesem, kdy se člověk učí tomu, co má učitel v hlavě. Já jsem ale došel k tomu, že **vzdělávání nemusí být o tom, že jsem já a přede mnou stojí učitel, ale že společně s ostatními mohou své poznání budovat a filozofii při tom používat jako prostředek.**

Abychom tomu lépe porozuměli, namísto mluvení „o tom, jak to dělat,“ půjdeme přímo do praxe. Jedinou věc, kterou bych ještě na začátku chtěl říct, je ta, že si tady nechceme hrát na děti, ale chceme, aby každý z nás tady byl sám sebou. Tedy jako dospělý, který má své vlastní životní zkušenosti, a časem – tím, jak budeme ty

věci procvičovat – víc pochopíte, o co se vlastně jedná.

A jsem si jistý, že dnes i zítra se tady i já hodně naučím, a to už proto, že každá zkušenost je jiná.

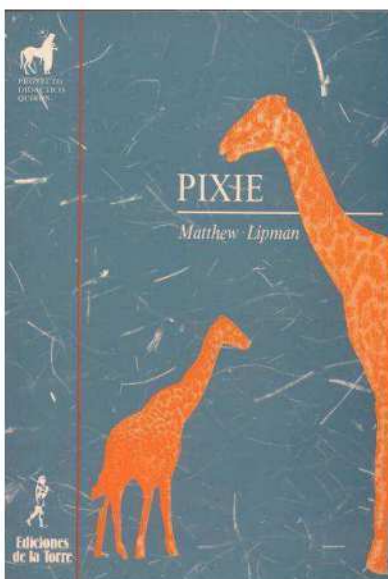
Budeme pracovat s příběhem pro děti zvaný „**Pixie**“, jehož autorem je Matthew Lipman. Tento příběh nám bude sloužit jako odrazový můstek pro další práci. Proč jsem vybral právě příběh *Pixie* a nevolil jiný, který Matthew Lipman napsal, vzhledem k tomu, že jich napsal poměrně hodně? Protože *Pixie* je příběh, který mám asi nejraději. Pokud se vám nebude líbit, nevádí, můžete si vybrat ze spousty dalších příběhů (viz sekce „knihovna“ na webu www.p4c.cz).“

„**Cílem programu** Filozofie pro děti je především to, aby se **ČLOVĚK STAL LEPŠÍM ČLOVĚKEM!**“

Celé dva dny prvního setkání probíhaly na první pohled monotónně. Nejprve se přečetl příběh, kdy každý z účastníků (včetně lektora) přečetl z příběhu vždy pouze jeden odstavec a následně účastníci psali na tabuli otázky. Způsob vzniku otázek byl velice přirozený. Michel na

začátku řekl: „Až přečteme příběh, položím vám jednu otázku. Nebude to klasická otázka typu, jaké jsou v knize hlavní postavy či co bylo nejdůležitějším poselstvím textu. Moje otázka bude daleko jednodušší. Budu chtít, abyste mi řekli, co vás v textu **ZAÚJALO**, co vám díky textu

začalo vrtat v hlavě – pokud tam něco takového bylo..., protože je možné, že tam pro vás nic zajímavého, co by vám vyprovokovalo „vrtání v hlavě“, nebude. Vaše otázky napíšu na tabuli, poté jednu z nich vybereme a budeme se společně snažit lépe a hlouběji otázce porozumět.“



Obrázek: Obrázek převzat z: www.librolibro.es.

Ukázka z knihy „Pixie“:

„Je to, jako když máma říká, že mám tátovu pusu. Je to jako ta otázka, co se mi honila hlavou. Jak by mohla část mě patřit někomu jinému?“

(ukázka z 1. kap. knihy *Pixie*, autor: Matthew Lipman, str. 8–15)



Na základě přečteného příběhu byla k diskusi zvolena tato otázka: **Co myslíme tím, že mi něco patří?** Uvádíme zde ukázkou z diskuse:

Účastnice1: Já si myslím, že by bylo potřeba si vyjasnit, jaký je význam slova „patřit“. Co vlastně to slovo znamená.

Michel: Dobře, tak tedy navrhneme, co si myslíme, že slovo „patřit“ znamená. Možná bychom mohli dát pár příkladů.

Účastnice2: Děláme si na to nárok. Jako dovysvětlení bych mohla říct, že je to, jako když nám někdy něco nepatří fyzicky, ale přesto si myslíme, že je to naše. Ale žádný příklad mě nenapadá.

Michel: A co když například řeknu, že toto je moje tužka. Patří mi? A když někdo řekne: Ano, patří mi. Z jakého důvodu by to mohl říct?

Účastnice2: Koupil si ji.

Michel: Takže, když si něco koupíš, patří ti to.

Účastník1: Když ji dostaneš jako dárek.

Michel: Takže, když ji dostaneš jako dárek, patří Ti? A co třeba postel? Patří Ti? A co Tvoji rodiče. Když řekneš: toto je můj otec, nebo toto je moje matka. Patří Ti?

Účastníci: Ano.

Michel: Ano, ale nekoupili jste je.

Účastnice3: To sice ne, ale máme k nim vztah.

Michel: Znamená to, že s kýmkoliv máte vztah, tak vám patří?

Účastnice3: Nepatří nám, ale máme s nimi vztah.

Michel: Takže ty nikdy neřekneš: Tohle jsou moje děti.?

Účastnice3: Tohle spojení použiji, ale nepatří mi.

Michel: V čem je teda ten rozdíl?

Účastnice3: Ony jsou samy o sobě, že jo. Já s nimi nemohu zacházet, jak se mi zlíbí. Já je mohu jenom vést. Ano, ve větě obecně použiji, že jsou moje, protože jsem je porodila, vychovala v dětství, ale když už jsou dospělí, tak... Pořád je tam to slovo „patřit“. To slovo je takový zavádějící.

Účastnice4: Takže, když mi něco patří, tak mám právo to ovládat?

Rádi bychom vám ještě nabídli ochutnávku **otázek**, které se během víkendového setkání řešily:

- Co by se stalo, kdybychom při rozhodování vzali v úvahu úplně **všechna hlediska**?
- Existuje nějaké „mega kritérium“, podle kterého by se dalo rozhodnout, co je dobré a co ne?
- Máme **brát vážně**, kdo nám co řekne?
- Je člověk schopen žít bez drog?
- Musíme zabíjet zvířata, abychom přežili?
- Kdo určuje, že máme na něco **právo**?



Tento přístup mi byl nejbližší. Šlo o ryzí přístup Matthew Lipmana, kde lektor využil příběh, příručku i cvičení. Specifické bylo, že cvičení aplikoval na velice různorodou skupinu lidí pocházejících z nejrůznějších prostředí a profesí – tím se vytvořila velice originální a tvůrčí atmosféra.



Z REFLEXE ÚČASTNÍKŮ

Mirek: Do příště bych si přál, abych věděl, odkud názory účastníků přicházejí. Protože každý z nás má přesvědčení, na kterých všechny názory stojí, a mně se na ta přesvědčení během tohoto setkání nepodařilo přijít.

Michel: A mohl bys dát nějaký příklad, jak by to mohlo vypadat?

Mirek: No, tak třeba, že by někdo přišel, měl nějaký názor a pak řekl: „No, víte, to je kvůli tomu, že žiju v Kanadě s Inuity a jíme maso každý den, a prostě tak to mám.“

Michel: Zajímá Tě tedy, odkud ta myšlenka přichází. Potom Ti doporučuji si přečíst knihu „L'ESPÈCE FABULATRICE“ od Nancy Huston. Určitě si ji přečti, ale buď připraven, že ji budeš číst alespoň 10x. Je výborná, protože je celá o tom, proč vytváříme příběhy.

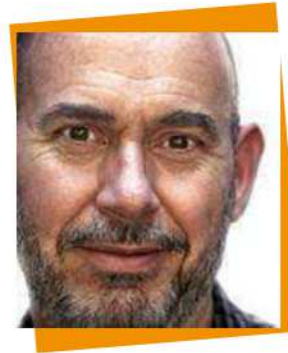
„Pro mě bylo nejtěžší formulovat otázku, a to ještě pod tím časovým tlakem, protože člověk by se tak rád předvedl, že není tak úplně hloupý, a pak vypadá ještě hloupější, než předtím.“ (ERIKA)

„V rámci této metody se děti mohou naučit si naslouchat, dávat si slovo, neskákat si do řeči. V té metodě je hodně věcí, které se děti či dospělí učí, aniž by si to uvědomovali. Ale hrozně ráda bych slyšela, že řeknete: Je to na každé pedagogické škole, bude se to více zavádět do škol, bude to hotovo do roku toho a bude toho všude na školách atd.“ (IVETA)



6. VÝUKOVÝ MODUL

Lektor 1. části: Philip Cam (Austrálie)
Lektor 2. části: Lukáš Laibrť (Česká republika)
Termín: 27. - 28. července a 3. - 4. srpna 2013
Místo: České Budějovice



Celé dva dny byly pod vedením australského lektora **Philipa Cama** sestaveny tak, aby nejen rozvíjely myšlení účastníků, ale nabídly i **tipy na to, jak tento přístup využívat při práci s dalšími lidmi**. Řada cvičení byla etického zaměření. Jednak kvůli tomu, že Philip donedávna pracoval na knize „Etická výchova na školách“ (vydáno 2011) a jednak kvůli tomu, že se podílel na vzniku osnov předmětu Etická výchova v australském školství.

Pro účastníky kurzu sestavil informativní materiál, který během setkání celý představil, a to včetně praktických cvičení. V rámci sobotního dne se snažil účastníky seznámit s tím, co znamená pojem „**hledající společenství**“, jakým způsobem se mají v diskusích klást otázky, jaké existují filosofické nástroje, co je konceptualizace (vyjasňování pojmů) a jak „vstoupit“ do filosofického uvažování. V rámci druhého dne se zaměřil na reflektování soboty. Otevřela se témata jako: jak vést filosofickou diskusi se studenty, teoretické pozadí „hledajícího společenství“, **jak se pozná filosofická otázka**, co je filosofie a jak si naplánovat diskusi.

Ukázky ze sobotního programu:

V rámci řešení otázky, co znamená „hledající společenství“, bylo vysvětleno **6 základních pravidel**:

1. Věnovat pozornost tomu, kdo mluví.
2. Dávat ostatním možnost promluvit.
3. Navazovat na myšlenky druhých.
4. Vzájemně se neurážet.
5. Mluví pouze jeden.
6. Raději hovořit s ostatními studenty než s učitelem.

Některé základní nástroje v „hledajícím společenství“:



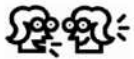
Otázky: V diskuzi pokládejte otevřené, rozumné a procedurální otázky.



Návrhy: Předkládejte návrhy, které jsou k věci.



Argumenty: Argumentujte k věci a užívejte „protože“.



Souhlas/Nesouhlas: Společně si utvářejte názor.



Příklady: Na příkladech ilustруйте to, co říkáte.



Protipříklad: Na příkladu dokažte, že tvrzení není opodstatněné.



Rozlišování: Při diskuzi hledejte rozdíly, pokud je to nutné.



Myšlenkový experiment: Zkoumejte nápady pomocí fiktivních scénářů.



Hodnocení: Reflexe toho, jak jsme uvažovali a fungovali jako skupina.



V rámci neformálního uvažování Philip Cam představil několik **TYPŮ NEPLATNÉ ARGUMENTACE**, ke které v rámci diskusí velice často dochází. Cam dodává, že zdůvodnění může být někdy klamné, i když je formálně správné. Člověk se ve svých úvahách může mýlit a mnohdy nedojde k racionálním argumentům, kterými by podpořil svůj závěr. Níže najdete seznam neformálních klamů, které se nejčastěji vyskytují při diskusi. Moderátor diskuse by měl na tyto chybné způsoby uvažování upozorňovat (pokud na ně neupozorní někdo jiný ze skupiny).

Ad Hominem

- Plete si kritiku **někoho** (osoby) s kritikou jeho **tvrzení**.

Mimo terč

- Když argumentujeme pro nebo proti něčemu, co kdosi řekl, je možné, že nám neúmyslně unikne podstata věci či dokonce ignorujeme to, co je předmětem sporu, a **záměrně argumentujeme pro nebo proti něčemu jinému**.

Chybná alternativa

- Když lidé reagují na filosofický problém, téma či otázku, je pravděpodobné, že přijdou s řadou návrhů, a tak občas **nezváží** některé důležité možnosti či okolnosti nebo ztratí nit a zamotají se do svých předchozích tvrzení, jak se postupně diskuse nabaluje. Může tak dojít k tomu, že volíme mezi chybnými alternativami.

Apel na nevědomost

- Jsou-li napadena tvrzení některých diskutujících, občas se břemeno dokazování vrátí zpět vyzvateli, aby svůj protest obhájil. Potom, když kritik není schopen přesvědčivě dokázat, že původní tvrzení je nepřijatelné, jeho zastánce si to vyloží jako podporu pro své tvrzení. To vede k tomu, že je považováno za pravdivé jen proto, že **kritik neví, jak ho vyvrátit**. Tomu se říká odvolávat se/apelovat na nevědomost.

Žebravý argument

- Žebravý argument vzniká, když argument předjímá něco, co je předmětem sporu. Někdy však, když **tvrdíme stejnou věc dvěma způsoby**, nejprve jako předpoklad a pak jako závěr, není cykličnost argumentace na první pohled zřejmá.

Strašák

- Strašák je argument, který zkresluje připomínku či tvrzení, proti kterému je namířen.

Zkus si:

Cvičení: Jaký je to klam?

Identifikujte klamy obsažené v následujících tvrzeních.

1. Ptáš se mě, proč bys měl věřit, že se skládáme ze tří komponent: těla, mysli a ducha. Tak zkus dokázat, že ne. (Apeš na nevědomost)
2. Myslím, že se uhelných elektráren nikdy nevzdáme, protože jaderné elektrárny jsou ještě daleko horší alternativou. (Chybná alternativita)
3. Nesouhlasím, když někdo tvrdí, že kdo nic nedělá, nic nezkaží. Udělal jsem spoustu blbostí, ale nelituju toho. (Nimotřv)
4. Nevěřící budou zatraceni, proto musíš věřit, abys byl spasen. (Zbravý argumet)
5. Ti, co tvrdí, že jsou počestní, lžou, protože každý někdy v životě lhal. (Strasák)
6. Myslíš, že já jsem sobec. Zrovna ty máš co říkat. (Ad hominem)



BONUS pro zvědavé

ETIKA

- Za jakých okolností by měl člověk lhát?
- Existují nějaké absolutní morální principy?
- Je čin morálně správný dle toho jak rozmnožuje lidské štěstí?

SOCIÁLNÍ APOLITICKÁ FILOSOFIE

- Jaký význam má svoboda pro společnost?
- Je pro společnost vždy špatné připravit někoho o život?
- Je demokracie nejlepší formou vlády?

EPISTEMOLOGIE

- Jsou znalosti více než názor?
- Je nám věda nejlepším průvodcem tím, co existuje, a tím, co neexistuje?
- Dosáhneme někdy absolutního poznání?

METAFYZIKA

- Má vesmír nějaký smysl?
- Má každá událost nějakou příčinu?
- Je všechno přechodné nebo jsou některé věci věčné?

ESTETIKA

- Je krása jen v očích pozorovatele?
- Čím se vyznačuje umělecké dílo?

LOGIKA

- Co je to platný argument?
- Je-li tvrzení pravdivé, znamená to, že jeho negace musí být nepravdivá?

Jak vést filosofickou diskusi?

Chcete-li navodit plodnou atmosféru společného hledání, musíte podle P. Cama přinášet příběhy a další stimulační materiály, v nichž předložíte problematické situace, které dokážou vyprovokovat ke kladení otázek a k diskusi. Vhodný materiál by měl:

stimulovat intelektuální zvědavost,
zpochybňovat navyké postoje studentů,
provokovat ke zvážení alternativních možností a různých úhlů pohledu,
vybírat témata, problémy a myšlenky, které by nutily k otevřené intelektuální diskusi.

Zdroje stimulačních materiálů:

účelově napsané **příběhy**
vybrané **knihy**
provokativní **fotografie** nebo
umělecká díla
kontroverzní **výroky**
novinářské **komentáře**

Účastníci byli na konci kurzu mile překvapeni tím, že získali precizně připravené podklady, které jim Philip Cam představil. Jedinou slabinu vnímali v nedostatku času na více praktických cvičení, čímž by získali větší jistotu v pochopení metod programu *Filozofie pro děti*. **Praktická část** nicméně byla plánována zejména pro druhé dvoudenní setkání pod lektorským vedením Lukáše Laibrta.



Tento kurz byl specifický tím, že se jej zúčastnili pouze pedagogové.

Phil Cam velice rád používal praktické, ručně vyrobené pomůcky. Například obrazové knížky, míček či tzv. kufřík dovedností. Pro Phila byly důležité dvě věci: dodržování šesti pravidel a „mít všechno v kruhu“ – účastníky, aktivity, tabuli, pomůcky. Tento princip ještě stále promýšlím.

V rámci druhého setkání jsem zařadil dvě komunikační aktivity s kontroverzními tématy: téma otroctví (stanovování kritérií: oceňování lidí, jakou mají hodnotu) a téma smrti (hra Zachary – o tom, jak se jednotlivé postavy hodnotově více či méně dobře zachovaly). Obě hry byly zaměřeny na práci s hodnotami. Pro mě osobně však spočíval největší přínos v tom, že někteří z účastníků se domnívali, že zejména hra zvaná „Otroci“ není vhodná pro práci s dětmi. Účastnice zde poukazyvaly na nedostatečný věk žáků, díky němuž nelze otevírat téma otroctví. Ještě stále se ptám sám sebe, hledám zdůvodnění svých argumentů a těším se, že na dalším podobném kurzu budu moci svoje argumenty konfrontovat s názory druhých.



Z REFLEXE ÚČASTNÍKŮ

„Důležité je, že jsme zde pracovali na zdůvodňování a na tom, jak v běžném životě myslet ‚jinak‘. V tom jsem na začátku kurzu pociťovala svoji osobní velikou slabinu.“ (KLÁRA)

„Uvědomila jsem si, že přemýšlet nad věcmi se opravdu vyplácí. Ať jsou to věci jednoduché, ať jsou to kontroverzní věci, ať jsou to věci, které mě v životě nenapadly.“ (IRENA)

„Přístup lektora Cama se mi líbil, protože ukázal, jak dobře jdou abstraktní věci zkonkretizovat, přestože teorie a obsah zůstanou vlastně stejné.“ (PAVLA)

